

ai institutului de studii balcanice, la vremea din manifestările științifice organizate de aceste două așezăminte, vor păstra neștersă amintirea distinsului filolog și a excelentului coleg, atât de favorabil colaborării științifice

internaționale și atât de sincer interesat de dezvoltarea în continuare a relațiilor culturale dintre Grecia și România.

D. M. Pippidi

Th.-J. Oziol și J. Pouilloux, *Salamine de Chypre, I, Les lampes*, Paris, 1969, 34 p., XX pl., 5 hărți.

Un nou catalog, cuprinzând lămpile descoperite în urma săpăturilor arheologice de la Salamina, în Cipru, vine să se adauge numeroaselor lucrări despre opaițe apărute până acum, făcând totodată începutul publicării materialelor din acest mare șantier.

Desigur, orice lucrare de acest fel este utilă: se adaugă noi forme, se îmbunătățesc datele, apar noi ștampile de fabricație.

Deși s-a ajuns la un consens general în realizarea unor încadrări tipologice și cronologice, totuși, datorită noilor cercetări, se obțin tipologii mai bune și date mai strînse. Cu toate că lucrarea nu vine cu elemente fundamentale noi, tipologia și cronologia lămpilor publicate aici mergînd după lucrarea lui Vessberg, *Hellenistic and Roman Lamps in Cyprus* („Opuscula Atheniensiâ”, I, 1953, p. 115—129), totuși observăm unele îmbunătățiri simțitoare în ceea ce privește datarea și încadrarea citorva tipuri.

Ceea ce conferă lucrării un interes deosebit îl constituie faptul că materialul nu provine din colecții sau depozite, ci din săpături arheologice. Astfel, anumite date pot fi făcute și confirmate nu numai cu bibliografia existentă ci și cu materiale provenind din complexe arheologice.

Desigur, într-o situație ideală, ar fi fost preferabil să apară, sau măcar să fie indicat, și celălalt material arheologic din context, cu ajutorul căruia s-a făcut datarea. Această lacună creează impresia că autorii nu au folosit de loc materialul arheologic din săpături, utilizînd pentru datare numai bibliografia.

Cartea este precedată de un cuvînt înainte al lui J. Pouilloux și G. Roux, în care se face o scurtă prezentare a cercetărilor de la

Salamina. În introducere este prezentat materialul ce urmează a fi studiat, activitatea predecesorilor care au lucrat la studiul opaițelor (O. Vessberg, D. M. Bailey) precum și sistemul de clasificare al acestora, care va fi urmat de autori. Atît cuvîntul înainte citit și introducerea sînt însoțite de hărți ale Ciprului, ale Salaminei și de un caroiaj al zonei cercetate prin săpături.

În primul capitol se face o clasare și o subclasare, se prezintă caracterele generale și cronologia celor aproape 500 de lămpi aflate în studiu.

Lămpile sînt clasificate în categorii mari (e.g. lămpi lucrate la roată sau cu tiparul) tipuri și serii, la fiecare tip dîndu-se dimensiunea, materia din care sînt confecționate piesele, forma și, în majoritatea cazurilor, datarea.

Constatăm totuși că, în general, autorul evită folosirea noțiunii de categorie, tip, subtip, variantă etc. Sînt întrebunțate doar denumiri, subdenumiri, serii și numerotări fără a se arăta cînd avem de a face cu un tip propriu-zis sau cu o variantă. Uneori autorul preferă ca în cadrul unei clasificări să folosească tipurile lui Vessberg, care, împreună cu clasificarea proprie, creează o oarecare lipsă de unitate tipologică. Acest sistem este întrucîtva incomod pentru cititorii deprinși să folosească noțiunea de tip ca sistem de referință.

Găsim în primul capitol șase categorii sau tipuri mari: Prima categorie este alcătuită din opaițe deschise, lucrate la roată (*lampes lournées ouvertes* sau *lampes en coupelle*), pe care autorii o datează în intervalul

dintre secolul al XI-lea î.e.n. pînă în secolele III—II î.e.n.

A doua categorie cuprinde lămpi închise, lucrate la roată, (*lampes tournées fermées*) care durează din secolul al V-lea î.e.n., pînă în secolul I î.e.n.

A treia mare diviziune de lămpi lucrate cu tiparul (*lampes moulées*) cuprinde nouă tipuri care se întind cronologic din epoca elenistică, pînă în secolul al IV-lea e.n. Sînt aici lămpile din tipurile 5,10—16, după clasificarea lui Vessberg.

Urmează apoi o categorie de lămpi lucrate cu tiparul, de formă alungită (*lampes moulées allongées*) care cuprind tipurile 18—20 de la Vessberg și care în catalog se găsesc sub forma unui număr de opt serii tipologice. Aceste opaițe denumite creștine, datează din perioada de la sfîrșitul secolului al III-lea e.n. pînă la sfîrșitul secolului al V-lea e.n.

Ultimele două categorii cuprind lămpile „en galette”, datate în secolul al VI-lea e.n. și o categorie de opaițe lucrate la roată, din perioada secolelor VI—XI e.n. (*lampes tournées en forme de pot*).

Este de remarcat că autorii nu urmează mecanic datările lui Vessberg. Astfel, la categoria „lampes moulées”, tipul 16 după Vessberg, datarea este raportată la Bronceer, *Corinth*. IV, tip XXVII, p. 90 sq. iar la lămpile „en galette”, datarea mai nouă și mai exactă în secolul al VI-lea e.n., aparține lui D. M. Bailey.

După această prezentare sintetică a lămpilor urmează catalogul propriu-zis, care se întinde pe cuprinsul capitolelor II—V și în care piesele sînt prezentate după tipologia și cronologia stabilită în capitolul anterior.

La fiecare opaiț din catalog este indicat numărul de inventar, locul și anul descoperirii, trimiteri la planșele cu desene sau cu fotografii. Uneori, cînd opaițul prezintă trăsături specifice, este dată o fotografie chiar în cuprinsul catalogului. Sînt arătate apoi starea de conservare, materia din care este confecționat opaițul, o scurtă descriere a piesei, dimensiunile și, uneori, referințe bibliografice cuprinzînd analogii mai exacte ori datări mai precise.

În secțiunea de la sfîrșitul catalogului găsim o bibliografie selectivă, un tabel de concordanțe între numerele de ordine din catalog și cele de inventar, și între numerele de inventar și cele din catalog, o listă de figuri și una de planșe, tabla de materii.

Douăsprezece planșe prezintă principalele piese fotografiate (pl. I—XII) și în alte opt planșe se dau desene și profile (pl. XIII—XX), toate fiind de bună calitate.

Un interes particular îl au lămpile de la planșa XII, unde este demonstrată uzura progresivă a unui tipar. Astfel, la unsprezece opaițe identice se poate observa procesul de deteriorare a tiparului prin uzare, piesele executate cu tiparul uzat avînd caracteristici calitative inferioare față de cele lucrate cu tiparul bun. Acest lucru, pus în evidență de către D. M. Bailey și reluat din nou aici, are o deosebită importanță, deoarece există tentația de a atribui opaițelor confecționate cu tipare uzate o datare mai tîrzie, pe cînd, în realitate, ele sînt contemporane cu lămpile de bună factură.

Catalogul, prin încadrările cronologice exacte cît și prin piesele sale, oferă suficiente mijloace de raportare la opaițele găsite în țara noastră și cu precădere în Dobrogea, mai bogată în astfel de materiale.

Dacă unele lămpi grecești, lucrate la roată (*lampes en coupelle*), și lămpile din secolele VI—XI (*lampes tournées en forme de pot*) nu au fost atestate pînă acum în Dobrogea, toate celelalte categorii și serii se întîlnesc în mod curent, permițînd realizarea de analogii care să ducă la stabilirea unor datări mai exacte, și din acest punct de vedere lucrarea este pe deplin utilă cititorului român.

În privința rigorii științifice, avem de făcut cîteva observații. Astfel, cu toate că autorii folosesc cronologia și tipologia lui Vessberg, nu se fac întotdeauna trimiteri de rigoare la lucrarea lui. Lămpile lucrate la roată, deschise (*lampes tournées ouvertes*), fac parte din tipul 1 la Vessberg (*op. cit.*, p. 117—118), iar lămpile lucrate cu tiparul, biconice, cu cioc lung și fără decor sînt din tipul 5 (Vessberg, *op. cit.*, p. 119). Deși este indicat la categoria de lămpi lucrate cu tiparul tipul 12 și respectiv 15 de la Vessberg trimiterea

nu este făcută în dreptul datării la p. 123—124 și respectiv 126, din lucrarea autorului suedez, creîndu-se impresia că aceste datări ar aparține autorilor.

Lămpile alungite, lucrate cu tiparul (*lampes moulées alongées*) merg, tipologic, la autorii francezi, după tipurile 18, 19, numai cronologic. Lămpile lucrate cu tiparul, alungite, se leagă tipologic numai cu tipurile 18 și 19 de la Vessberg, tipul 20 raportîndu-se numai la lămpile „en galette”.

Cele cîteva greșeli și neatenții nu micșorează calitățile lucrării lui Th.-J. Oziol și J. Pouilloux, care reprezintă un început valoros al publicării materialului de la Salamina.

Evidențiind încă o dată succesul și utilitatea lucrării, așteptăm cu interes și următoarele volume.

C. Iconomu

Grace Simpson D. Phil., *Britons and the Roman army; a study of Wales and the Southern Pennines in the 1st-3rd Centuries*. Gregg Press Limited, ed. I, 1964, ed. a II-a, 1966, Germany, 191 p., 24 planșe.

Această lucrare reprezintă o reconsiderare critică și sintetică a istoriei militare a două regiuni, Wales și Pennines, ale provinciei romane Britannia. Autoarea reia cu seriozitate și îndrăzneală în discuție datele arheologice, epigrafice și numismatice ce constituie singurele izvoare care pot lămurii istoria acestor regiuni, neglijate de istoricii antici ale căror opere ne-au parvenit.

G.S. pornește la această întreprindere de la constatarea că multe din ipotezele, în general acceptate de cercetătorii englezi, au la bază o interpretare preconcepțată și oarecum statică a izvoarelor și caută să le pună sub semnul întrebării, oferind noi sugestii mai apropiate, în acest moment al cunoașterii, de realitatea istorică.

Organizarea materialului este făcută după un plan deplin logic, ce servește perfect pledoaria pentru ipoteza că Wales și Pennines vor fi în permanență, în secolul al II-lea apărute de armata romană, frământările băștinășilor nepermițînd părăsirea fortificațiilor.

O introducere destul de amplă desfășoară, în rezumat, istoria regiunilor Wales și Pennines așa cum apare din interpretările moderne. Ca o prelungire a acestei luări de contact cu problemele ce fac obiectul lucrării — capitolul

11, *British military history*, trece în revistă unele disonanțe între interpretările istoriografice și datele reale.

Capitolul III pune în discuție *Methods of dating by coins and pottery*, G. S. folosind experiența acumulată în studiul ceramicii comune și de lux din Gallia (în colaborare cu S. A. Sanfield, *Central Gaulish Pottery*, Oxford, 1958) propune o nouă datare a materialului ceramic descoperit în Britania sud-vestică, exprimîndu-și rezervele față de încadrarea cronologică a unor complexe doar pe baza monedelor descoperite. Ca urmare a cercetărilor comparative minuțioase asupra ceramicii din Wales și cea din forturile de graniță poate conchide încadrarea acesteia în epoca Hadrian și Antoninus Pius, deși pentru acești împărași lipsesc descoperirile numismatice.

Absența monedelor hadrianice și antoniniane în castrele din Wales și Pennines a condus la închegarea unor ipoteze ce o explicau printr-o totală sau numai parțială părăsire militară a regiunilor de către Hadrian și Antoninus Pius; aceste ipoteze sînt trecute în revistă cu momentele lor principale în capitolul IV sugestiv intitulat: *Crystallization of a period*. Aici intervine G. S., introducînd în discuție punctul său de vedere asupra izvoarelor materiale cunoscute, privind fortificațiile din